

Ženske demonstracije 21. aprila in junija 1943

Bila je zima 1942/43. Ljubljana je bila obdana z bodečo žico, razdeljena s španskimi jezdecami, ki so imeli odprte le ozke, nadzorovane prehode. V Gramozni jami so streljali talce. In bile so božične racije. Aktivisti OF so se zanesli, da jih nihče za božiča ne bo preganjal in so se zatekli domov. Prav nalašč pa so ta večer Italijani z belogardističnimi izdajalci prečesavali domove in množično zapirali moške, jih nato pošiljali v internacijo in streljali kot talce. Ženske so po novem letu začele hoditi pred ljubljanske zapore, najprej prosile, nato zahtevale, da izpustijo jetnike, da ne streljajo več talcev in da interniranim ljudem lahko neovirano pošiljajo pakete – vse zaman.

To žensko srečevanje pred zapori je sprožilo najprej spontano akcijo neorganiziranih protestov konec januarja in morda še v februarju: 15. februarja niso prosile za svoje moške okupatorja, ampak tudi cerkvene očete na Pogačarjevem trgu. Zaman. Po 8. marcu je okupator izdal odlok o prepovedi pošiljanja paketov v taborišča, kjer je bilo interniranih 23 tisoč ljudi. Zato so šle ženske v dobro organizirano akcijo od srede, 21. aprila 1943, naprej.

21. aprila 1943 dopoldan se je skupina žensk okoli Angele Ocepek organizirano zbrala pred Kazino v Zvezdi, pred okupatorjevim štabom XI. armadnega zbora. Okupatorja niso več prosile, od okupatorja so zahtevale spoštovanje človekovih pravic: prenehanje s streljanjem talcev, bolni interniranci naj se vrnejo domov, okupator mora omogočiti pošiljanje hrane. Ni jih bilo veliko, bile pa so vztrajne in so si obljubile: »Vidimo se naslednjo sredo!« (1. ženski spomenik). Vsako sredo so neopazne organizatorke zbrale več žensk. 5. maja pa so se okupatorji lotili žensk tudi s puškinimi kopiti, pri tem pa se je pokazala ženska organizacija: dekleta brez otrok so prestrezale udarce. Končno se je 12. maja 1943 v Zvezdi zbrala najštevilčnejša množica: po okupatorjevih podatkih 600–700, po pričah ok. 2000 ljudi, predvsem žensk. Odkorakale so iz Zvezde pred vladno palačo na Erjavčevo in zahtevale human odnos okupatorja. V peticiji so bile zahteve in razlaga zahtev: »1. *Osvobodite internirancev in konfinirancev.* – 2. *Tedensko pošiljanje paketov v italijanske zapore. Denar direktno v njihove roke. Dovolj naj se, da tistim, ki nimajo svojcev, pošiljajo pakete prijatelji in znanci.* – 3. *Pošiljanje paketov v ljubljanske zapore brez posebnih dovoljenj.* – 4. *Obisk zapornikov po bolnicah brez posebnih dovoljenj.* – 5. *Izboljšanje higienskih razmer v zaporih v Ljubljani in v Italiji.*«

Iz internacije prihajajo vesti, da so izbruhnile bolezni: odprta tuberkuloza, tifus, griža, vodeničnost, zlata žila, ženske bolezni,

skorbut. Število mrtvih gre v tisoče. (Rab že 4000, poprečno 20 na dan, v Gonarsu 5 na dan). Dojenčkov umre 25%.«

Okupator je licemerno prevzel peticijo, hkrati pa izvajal nad ženskami represalije (2. ženski spomenik). Za zaprte moške, za vse interniranke in internirance ter za ženske, ki so zahtevale osnovne človekove pravice, ni bilo nobenih sprememb: okupator se zanje ni zmenil.

Potem pa so zavezniki prišli v Italijo. Zato so se ženske 21. junija 1943 spet zbrale pred vladno palačo in zahtevale pravičnost. Razgnali so jih z vodo iz gasilskih brizgalk in kopiti. Pa so se spomnile na cerkvene očete in odšle pred stolnico, da bi spet prosile za milost pri cerkveni oblasti (2. ter »sporni« 3., nato »nadomestni« ženski spomenik, ki je zdaj na Pogačarjevem trgu). Do stolnice niso prišle, ker je bila najprej zapora takoj za Robovim vodnjakom proti stolnici, potem pa vodni curki in kopita ...

25. julija pade v Italiji fašistična vlada in ženske v Ljubljani so spet organizirale demonstracije 1. avgusta 1943, tokrat pod vsesplošnim okriljem OF. Te demonstracije so imele večjo težo predvsem zaradi večje številčnosti, ok. 10.000 ljudi, na njih so bili tudi številni moški (4. spomenik pred sodno palačo na Čufarjevi ulici). A večjega učinka na italijanskega okupatorja tudi te demonstracije niso imele.

Tak je bil scenarij prvih, zadnjih in edinstvenih (ne samo v Evropi!) ženskih demonstracij pod okupatorjem v 2. svetovni vojni. In kakšen je spomin nanje?

Zamolčan – pa tudi izbrisan!

Zamolčan je bil preprosto zato, ker je bilo to samó žensko gibanje, ki pa na splošno, ne samo v zgodovinski znanosti, nima nobene teže. Obrazi iz zgodovine in zgodovinskih kronik so samo moški. Če so bojevniki iz NOB priznavali svoje sobojevnice v socialističnih časih, potem je ženski boj samostojna Slovenija ne samo marginalizirala, ampak je želela nanj enostavno pozabiti, ker je žensko gibanje moteče, zlasti pri razgradnji socialne države in pri ponovni pokoritvi žensk – neopatriarhalizaciji. Nosilka poglobitnega boja proti ženski emancipaciji pa je Rimskokatoliška cerkev, zato je zahtevala odstranitev 3. spomenika pred Stolnico, češ da je le-ta lažniv. Odstranjeni spomenik, ki je bil postavljen 1953., je bil sicer postavljen tja kot opomin cerkveni oblasti, a odstranjen je bil 1991. na njeno željo in kot podrejanje civilne oblasti cerkveni. (Drugič je civilna oblast žrtvovala ženski spomenik, da je RKC končno privolila v gradnjo mošeje v Ljubljani – o. p.).

Mestna občina 3. spomenika ni vrnila »popravljenega« na svoje mesto. 8. julija 2006 je bil postavljen nov kip na Pogačarjevem trgu, ki ga je naredila akademska kiparka Dragica Čadež.

In kaj v resnici pomenijo ženske demonstracije izpred več kot 75. let?

Predvsem opozorilo, da so bile na Slovenskem posebno pogumne in ponosne ženske, ki so imele pogum in voljo pokazati svetu, da se mu ne bodo prepustile kot žrtvene ovce, da so ponosno zahtevale in ne prosjačile za človekove pravice.

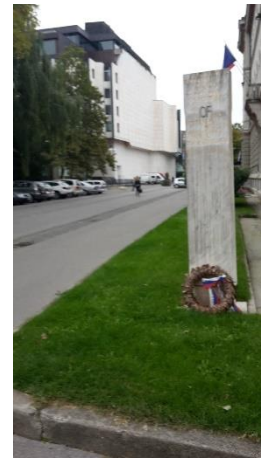
Trije spomeniki, posvečeni ženskim demonstracijam iz leta 1943.

- 1. spomenik pred Kazino v Zvezdi, kjer je bilo izhodišče demonstracij, so odkrili 21. julija 1953 – avtor idejne zamisli spomenika je profesor Jože Plečnik, realizirala pa jo je skupina pod vodstvom ak. kiparja Boža Pengova.
 - 2. spomenik pred vladno palačo na Erjavčevi ulici so odkrili 22. junija 1953 (posvečen dogodkom 12. maja in 21. junija 1943): izdelan je bil po načrtu arhitekta Eda Ravnikarja.
 - 3. spomenik pred stolnico na Ciril-Methodovem trgu so odkrili 22. junija 1953. Osnutek obeležja je Ravnikarjev, verjetno ga je spremenil Božidar Pengov; odstranjen je bil na željo nadškofije leta 1991 – ostal je na »popravlilu«.
- »Nadomestni« 3. spomenik je bil postavljen 8. 7. 2006 na Pogačarjevem trgu, ki ga je naredila akademska kiparka Dragica Čadež.

– Spomenik pred sodnimi zapori so odkrili 7. marca 1959 (ob mednarodnem dnevu žensk in 40-letnici KPJ). Ne vemo, kdo je avtor tega spomenika, ker v časopisju tega podatka ni. Nameravali so postaviti spomenik že leta 1953 – v časopisju je bila že objavljena zanimiva idejna zasnova spomenika (kamnita posoda z demonstrantko na vrhu), katere avtor je bil arhitekt Marko Zupančič. Verjetno so preložili postavitev spomenika za 6 let, zaradi rušenja zaporov. Končna izvedba se razlikuje od prvotne idejne zamisli, ki je že bila javno objavljena.

1. ženski spomenik pred Kazino.

2. ženski spomenik na Erjavčevi pred predsedstvom

3. ženski spomenik Spomenik na »popravilu« (ima že odbit moteči kazalec).

3. nadomestni ženski spomenik